

VICTIMS OF REPRESSION: HISTORICAL MEMORY AND NATIONAL HERITAGE

Abdullaeva Farizat Abdimurat qizi

1st-year Student, University of World Economy and Diplomacy

Abstract

This article examines one of the most complex and tragic periods in the history of the twentieth century — political repression, its impact on the people of Uzbekistan, and the place of the victims of repression in the country's historical heritage. During the Soviet era, thousands of our compatriots were persecuted, imprisoned, exiled, or sentenced to death on the basis of political and fabricated accusations. In particular, the policy of repression reached its most brutal stage during 1937–1938.

The article discusses the lives and creative works of prominent representatives of the national intelligentsia, including Abdurauf Fitrat, Abdulla Qodiriy, and Abdulhamid Cho'lpon, as well as their persecution and repression. It also examines the restoration of their historical names and intellectual heritage during the years of independence. Furthermore, the article analyzes the importance of commemorating the victims of repression, preserving their memory, and conveying historical truth to the younger generation.

Keywords

Repression, victims of repression, political persecution, Soviet regime, Jadids, intellectuals, national awakening, historical memory, national heritage, independence.

QATAG'ON QURBONLARI: TARIXIY XOTIRA VA MILLIY MEROS

Abdullaeva Farizat Abdimurat qizi

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti, 1-kurs talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada XX asr tarixining eng murakkab va fojeali davrlaridan biri bo'lgan siyosiy qatag'onlar, ularning O'zbekiston xalqi hayotiga ta'siri hamda qatag'on

qurbonlarining tarixiy merosimizdagi o'rnini yoritiladi. Sovet tuzumi davrida minglab yurtdoshlarimiz siyosiy va soxta ayblovlar asosida ta'qib qilingan, qamoqqa olingan, surgun qilingan yoki oliy jazoga hukm etilgan. Ayniqsa, 1937–1938-yillarda qatag'on siyosati o'zining eng shafqatsiz bosqichiga yetgan. Maqolada Abdurauf Fitrat, Abdulla Qodiriy, Abdulhamid Cho'lpon kabi millat ziyolilarining hayoti va ijodi, ularning qatag'on qilinishi hamda mustaqillik yillarida tarixiy nomlari va merosi tiklangani haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, qatag'on qurbonlarini yod etish, ularning xotirasini abadiylashtirish va yosh avlodga tarixiy haqiqatni yetkazishning ahamiyati tahlil qilinadi

Kalit so'zlar

Qatag'on, qatag'on qurbonlari, siyosiy repressiya, sovet tuzumi, jadidlar, ziyolilar, milliy uyg'onish, tarixiy xotira, milliy meros, mustaqillik.

1. Kirish

Tarix — xalqning o'zligini anglashida muhim ahamiyatga ega bo'lgan ma'naviy xazinadir. O'z tarixini yaxshi bilgan xalqgina ajdodlari bosib o'tgan yo'lni to'g'ri baholay oladi, bugungi kunning qadriga yetadi va kelajak uchun zarur xulosalar chiqaradi. Shu sababli tariximizdagi yorqin voqealar bilan bir qatorda, xalqimiz boshidan kechirgan og'ir va fojeali davrlarni ham unutmaslik muhimdir.

XX asr O'zbekiston tarixida siyosiy qatag'onlar alohida o'rin tutadi. Sovet tuzumi davrida siyosiy nazoratning kuchayishi natijasida ko'plab davlat arboblari, olimlar, yozuvchilar, shoirlar, din vakillari, ma'rifatparvarlar va oddiy fuqarolar turli ayblovlar bilan ta'qib qilindi. Ularning ayrimlari qamoqqa tashlandi, surgun qilindi yoki o'lim jazosiga hukm qilindi. Bu jarayon nafaqat insonlarning hayotiga, balki butun millatning ilm-fani, adabiyoti, madaniyati va ma'naviy taraqqiyotiga katta zarar yetkazdi.

Ayniqsa, 1937–1938-yillar qatag'on siyosatining eng dahshatli bosqichlaridan biri bo'ldi. O'zbekistonda ham minglab insonlar “xalq dushmani”, “aksilinqilobchi” yoki boshqa siyosiy ayblovlar bilan jazolandi. Tarixiy manbalarda 1937-yil 10-avgustidan 1938-yil 1-yanvarigacha bo'lgan davrning o'zida O'zbekistonda 10 700 kishi qamoqqa

olingani, ulardan 3 613 nafari otuvga, 7 087 nafari esa 8–10 yil muddatga ozodlikdan mahrum etilgani qayd etiladi.

Shu bois qatag'on qurbonlari xotirasini o'rganish faqat tarixiy voqealarni eslash emas, balki ajdodlarimizning taqdiridan saboq chiqarish, tinchlik va mustaqillikning qadriga yetish masalasidir.

2. Qatag'on siyosatining mohiyati

Sovet tuzumi shakllanganidan keyingi davrda jamiyat ustidan siyosiy nazorat tobora kuchayib bordi. Ayniqsa, 1930-yillarda markazlashgan siyosiy boshqaruv va repressiv siyosat yanada avj oldi. Milliy manfaat, mustaqil fikr, ma'rifat va milliy o'zlikni targ'ib qilgan ziyolilar hukumat uchun "ishonchsiz" shaxslar sifatida ko'rila boshladi.

Qatag'on siyosatining asosiy xususiyatlaridan biri shundan iborat ediki, ko'plab insonlar haqiqiy jinoyat sodir etmagan bo'lsa-da, siyosiy ayblovlar asosida jazolandi. Ayrim hollarda soxtalashtirilgan hujjatlar, majburan olingan ko'rsatmalar va asossiz ayblovlardan foydalanilgan. Natijada insonlarning nafaqat o'zi, balki ularning oilalari ham og'ir taqdirga duch kelgan.

Qatag'onlar oqibatida ko'plab oilalar parokanda bo'ldi, farzandlar ota-onalaridan ayrildi. Jamiyat esa o'zining eng bilimli, faol va ma'rifatparvar vakillaridan mahrum bo'ldi. Bu holat O'zbekistonning ilm-fan, adabiyot, madaniyat va ijtimoiy hayotiga katta zarar yetkazdi.

1937–1938-yillardagi "Katta terror" davrida qatag'on ayniqsa kuchaydi. Tarixiy ma'lumotlarga ko'ra, o'sha davrda qatag'on faqat siyosiy arboblardan yoki ziyolilarga emas, balki din xizmatchilari, dehqonlar, ishchi-xizmatchilar, savdogarlar va boshqa ijtimoiy qatlam vakillariga ham taalluqli bo'lgan.

3. Jadidlar va qatag'on

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkistonda jadidchilik harakati shakllandi. Jadidlar xalqni ilm-ma'rifatli qilish, zamonaviy ta'limni rivojlantirish, milliy madaniyatni yuksaltirish va jamiyatni taraqqiy ettirish g'oyalarini ilgari surdilar.

Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy, Abdulhamid Cho'lpon, Abdulla Qodiriy kabi ma'rifatparvarlar xalqning savodxonligini oshirish, milliy ongini yuksaltirish va Vatan taraqqiyotiga xizmat qilish uchun katta mehnat qildilar. Ularning faoliyati milliy uyg'onish tariximizda muhim o'rin egallaydi.

Afsuski, keyinchalik jadidlarning ko'pchiligi siyosiy ta'qib va qatag'onlarga duch keldi. Ularning milliy taraqqiyot, ma'rifat va erkin fikr haqidagi qarashlari sovet siyosiy tizimi tomonidan xavfli deb baholandi. Natijada ko'plab jadidlar qamoqqa olindi, surgun qilindi yoki qatl etildi.

Bugungi kunda jadidlar merosini o'rganish xalqimizning tarixiy xotirasini tiklashning muhim yo'nalishlaridan biridir. Davlat miqyosida ham jadidlar faoliyati, merosi va xotirasini o'rganishga katta e'tibor qaratilmoqda.

4. Qatag'on qurbonlari — millat fidoyilari

Qatag'on qurbonlari orasida xalqimizning eng bilimli va iste'dodli vakillari ham bor edi. Ularning hayoti va ijodi bugungi avlod uchun katta ma'naviy meros hisoblanadi.

Abdulla Qodiriy

Abdulla Qodiriy o'zbek adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo'lib, o'zbek romanchiligining rivojiga katta hissa qo'shgan. Uning "O'tkan kunlar" va "Mehrobdan chayon" kabi asarlari o'zbek adabiyotining bebaho namunalaridandir.

Adib ijodida xalq hayoti, inson taqdiri, milliy qadriyatlar va jamiyat muammolari keng yoritilgan. Biroq uning ijodiy va ijtimoiy faoliyati ham qatag'on siyosatidan chetda qolmadi. Abdulla Qodiriy 1937-yilda hibsga olinib, keyinchalik qatag'on qurboniga aylandi.

Abdurauf Fitrat

Abdurauf Fitrat — jadidchilik harakatining yirik namoyandasi, olim, yozuvchi, dramaturg va ma'rifatparvar. U ta'lim, til, adabiyot va milliy madaniyat rivojiga katta hissa qo'shgan.

Fitrat xalqni ilmi va ma'rifatli qilish, milliy ongni yuksaltirish tarafdori edi. Uning ilmiy va adabiy merosi bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Afsuski, u ham siyosiy qatag'on qurboniga aylandi va 1938-yilda qatl etildi.

Abdulhamid Cho'lpon

Abdulhamid Cho'lpon — o'zbek adabiyotining atoqli shoiri, yozuvchisi, tarjimoni va jamoat arbobi. Uning ijodida Vatan, millat, erkinlik, ma'rifat va inson qadr-qimmati kabi mavzular muhim o'rin egallaydi.

Cho'lponning asarlari o'zbek adabiy tilining rivojiga katta hissa qo'shgan. Biroq u ham siyosiy qatag'onlardan qutulib qola olmadi va 1938-yilda qatl etildi. Mustaqillik yillarida Cho'lponning ijodi va nomi qayta tiklandi.

Bu uch buyuk adibning taqdiri qatag'on siyosati nafaqat alohida insonlarni, balki butun millatning ma'naviy hayotini qanday katta yo'qotishlarga olib kelganini ko'rsatadi.

5. "Shahidlar xotirasi" va qatag'on qurbonlari xotirasi

Qatag'on qurbonlari xotirasini saqlash maqsadida mustaqillik yillarida muhim ishlar amalga oshirildi. Toshkent shahrining Yunusobod tumanida "Shahidlar xotirasi" yodgorlik majmuasi barpo etildi. 2001-yildagi Prezident farmoni asosida majmua hududida "Qatag'on qurbonlari xotirasi" muzeyi tashkil etildi va muzey 2002-yil 31-avgustda tantanali ravishda ochildi.: Bugungi kunda ushbu majmua va muzey qatag'on qurbonlarining hayoti, faoliyati va tarixiy taqdirini o'rganish hamda yosh avlodga yetkazishda muhim maskanlardan biridir. Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlarda ham tegishli hududiy bo'limlar faoliyat olib boradi.

Bunday maskanlarni ziyorat qilish insonni tarix haqida chuqurroq o'ylashga undaydi. U yerda ajdodlarimizning hayoti, ularning Vatan va millat oldidagi xizmatlari bilan tanishish mumkin. Eng muhimi, bunday ziyoratlar yosh avlod qalbida vatanparvarlik, ajdodlarga hurmat va tarixiy xotira tuyg'ularini mustahkamlaydi.

6. Qatag'on qurbonlarini yod etish — tarixiy burch

Har yili 31-avgust — Qatag'on qurbonlarini yod etish kuni sifatida nishonlanadi. Bu sana xalqimiz tarixidagi og'ir davrlarni eslash, qatag'on qurbonlarining xotirasini yodga olish va ularning merosini o'rganish uchun muhim ahamiyatga ega.

Ajdodlarimizning ozodlik, ma'rifat va milliy taraqqiyot yo'lidagi intilishlarini eslash biz uchun nafaqat ma'naviy vazifa, balki tarixiy burchdir. Ularning orzu-intilishlari bugungi mustaqil O'zbekistonning ma'naviy poydevorini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugun biz tinch va osoyishta hayotda, mustaqil davlatda yashayapmiz. Bu imkoniyatning qadriga yetish uchun tariximizdagi sinovlarni unutmasligimiz kerak. Qatag'on qurbonlarining taqdiri bizga tinchlik, erkinlik va mustaqillikning naqadar qimmatli ekanini anglatadi.

Ularning xotirasini e'zozlash faqat yodgorliklarga gul qo'yish bilan cheklanmaydi. Ularning ilmiy, adabiy va ma'rifiy merosini o'rganish, yaxshi ishlarini davom ettirish, Vatanga sidqidildan xizmat qilish ham ajdodlarimiz oldidagi ma'naviy qarzimizni ado etishning bir ko'rinishidir.

7. Xulosa

Xulosa qilib aytganda, qatag'onlar O'zbekiston tarixining eng og'ir va fojeali sahifalaridan biridir. Bu siyosat natijasida minglab insonlar hayotidan, oilalar esa yaqinlaridan ayrildi. Eng achinarlisi, millatimizning ilm-fan, adabiyot, madaniyat va ma'rifat rivojiga katta hissa qo'shgan ko'plab ziyolilari qatag'on qilindi.

Abdulla Qodiriy, Abdurauf Fitrat, Abdulhamid Cho'lpon kabi buyuk siymolarning hayoti va ijodi bunga yorqin misoldir. Ularning taqdiri bizga tarixiy haqiqatni unutmaslik, adolatni qadrlash va milliy merosimizni asrab-avaylash zarurligini ko'rsatadi.

Mustaqillik yillarida qatag'on qurbonlarining nomi va merosini tiklash, ularning hayoti va faoliyatini o'rganish borasida katta ishlar amalga oshirildi. Muzeylar, yodgorlik majmualari, ilmiy tadqiqotlar va xotira nashrlari bu jarayonning muhim qismidir.

Qatag'on qurbonlarini eslash — o'tmishga qaytish emas, balki kelajak uchun saboq olishdir. Ularning hayoti bizni Vatanga sadoqatli bo'lishga, ilm olishga, milliy qadriyatlarni asrashga va mustaqillikning qadriga yetishga undaydi.

Shunday ekan, ajdodlarimiz xotirasini abadiylashtirish, ularning ezgu ishlarini davom ettirish va tarixiy haqiqatni yosh avlodga yetkazish har birimizning muhim vazifamizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. — Toshkent: O'zbekiston, 1999.
2. Qosimov B. Milliy uyg'onish: jasorat, ma'rifat, fidoyilik. — Toshkent: Ma'naviyat, 2002.
3. Qodiriy A. O'tkan kunlar. — Toshkent.
4. Fitrat A. Tanlangan asarlar. — Toshkent.
5. Cho'lpon. Asarlar. — Toshkent.
6. O'zbekiston Respublikasi Qatag'on qurbonlari xotirasi davlat muzeyi materiallari.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qatag'on qurbonlari xotirasini tiklashga oid hujjatlari.
8. O'zbekiston Respublikasi hukumat va davlat tashkilotlarining qatag'on qurbonlari xotirasiga oid materiallari.
9. O'zbekiston Milliy axborot agentligi (O'ZA) materiallari.